

JE ZVIŠEVANJE UDELEŽBE ŽENSK NA TRGU DELA USTREZEN UKREP ZA ZAGOTAVLJANJE VZDRŽNOSTI JAVNOFINANČNEGA SISTEMA?

TANJA ISTENIČ¹

POVZETEK: *Med ukrepe, ki bi lahko omilili pritisk staranja na vzdržnost javnih financ, štejemo tudi zvišanje udeležbe žensk na trgu dela. Moški na trgu dela zaslužijo več kot ženske, hkrati pa ženske ustvarijo več storitev v obliki neplačanega gospodinjanskega dela kot moški. V članku analiziramo razlike v prispevku žensk in moških k presežku življenjskega cikla, tj. k pozitivni razliki med njihovim dohodkom in potrošnjo. Na podlagi rezultatov za 14 držav EU ugotavljamo, da je zvišanje udeležbe žensk na trgu dela učinkovit ukrep zgolj v tistih državah, v katerih razlike v dohodku med spoloma ostajajo velike tudi po vključitvi neplačanega gospodinjanskega dela (npr. v Veliki Britaniji in Nemčiji). Na drugi strani je tovrstni ukrep manj zaželen v Litvi in Sloveniji, kjer ženske ob vključitvi neplačanega dela ustvarijo več kot moški.*

Ključne besede: *računi nacionalnih transferjev, ekonomska neodvisnost, dohodek iz dela, potrošnja, razlike med spoloma*

UVOD

V življenju gredo posamezniki skozi dve obdobji ekonomske odvisnosti: skozi mladost in starost. Takrat posameznikova potrošnja presega njegov dohodek iz dela. Presežek potrošnje nad dohodkom iz dela krije delovno aktivna populacija, ki zasluži več, kot potroši, in se tako sooča z obdobjem ekonomske neodvisnosti (Lee & Mason, 2011). V naslednjih desetletjih se bo prebivalstvo Evropske unije (EU) hitro staralo. Na podlagi Eurostatovih projekcij se bo delež prebivalcev EU, starih med 20 in 64 let, zmanjšal s 60,0 % v letu 2016 na 51,9 % v letu 2050. V istem času se bo delež prebivalcev, starih 65 let in več, povečal z 19,2 % na 28,1 %. Nasprotno bo delež starih med 0 in 19 let ostal stabilen (na ravni okrog 20,0 %) (Eurostat, 2016). Višji delež starejših glede na delovno aktivne bo ogrozil vzdržnost javnofinančnega sistema in povzročil pritisk na javne in zasebne institucije, da se spremembam ustrezno prilagodijo.

Med ukrepe, ki bi lahko že kratkoročno omilili vpliv staranja na vzdržnost javnofinančnega sistema, se uvrščata predvsem podaljševanje delovne dobe aktivnih in zvišanje velikosti ekonomske neodvisnosti prebivalstva (tj. zvišanje razlike med njihovim dohodkom iz dela

¹ Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: tanja.istenic@ef.uni-lj.si

in potrošnjo) (Hammer, Prskawetz & Freund, 2015; Loichinger et al., 2017; Sambt, Istenič & Hammer, 2017). Izkaže se, da bi države EU lahko praktično izničile posledice staranja prebivalstva, če bi privzele starostni profil dohodka iz dela na Švedskem, kjer posamezniki v povprečju delajo 5 let dlje kot v večini drugih držav EU (Loichinger et al., 2017; Sambt et al., 2017). Na drugi strani lahko države spodbujajo k zvišanju velikosti ekonomske neodvisnosti posameznikov, kar bi pripomoglo k zvišanju privarčevanega dohodka iz dela in/ali omogočilo višje javne in zasebne transferje, s katerimi delovno aktivni prebivalci financirajo ekonomsko odvisnost mladih in starih. Podatki kažejo, da je razlika med agregatnim dohodkom iz dela in agregatno potrošnjo višja v tistih državah, v katerih je prispevek žensk glede na moške relativno višji – torej predvsem v tistih državah, kjer je udeležba žensk na trgu dela višja (Hammer et al., 2015; Sambt et al., 2017). Tako lahko kot možen ukrep za povečevanje vzdržnosti javnofinančnega sistema vidimo spodbujanje udeležbe žensk na trgu dela (Sambt et al., 2017). Stopnja zaposlenosti žensk v državah EU je še vedno precej nižja kot stopnja zaposlenosti moških. V letu 2017 je bilo v državah EU-28 zaposlenih 66,5 % žensk in 78,0 % moških, starih med 20 in 64 let (Eurostat, 2019). Glede na razliko med spoloma v deležu zaposlenih bi lahko sklepali, da je zvišanje udeležbe žensk na trgu dela možen ukrep za zagotavljanje vzdržnosti javnih financ, a moramo biti pri zaključkih previdni. Moški na trgu dela v povprečju res zaslužijo več kot ženske, prav tako plačanemu delu namenijo več časa, vendar po drugi strani ženske v primerjavi z moškimi namenijo več časa neplačanemu gospodinjskemu delu in tako v primerjavi z moškimi ustvarijo več storitev v obliki neplačanega gospodinjskega dela (Hammer et al., 2015; Šeme & Sambt, 2016).

V članku torej trdimo, da je povečevanje udeležbe žensk na trgu dela smiseln ukrep za izboljšanje vzdržnosti javnofinančnega sistema zgolj v tistih državah, v katerih razlika v prispevku moških in žensk na trgu dela ni kompenzirana z razliko v prispevku žensk in moških v obliki neplačanega gospodinjskega dela. Glavni namen članka je tako analizirati prispevek delovno aktivnih moških in žensk kot razliko med njihovo proizvodnjo in potrošnjo, vključno z denarnimi vrednostmi neplačanega gospodinjskega dela.

1 METODOLOGIJA IN PODATKI

Za analizo prispevka moških in žensk k financiranju ekonomske odvisnosti mladih in starih v članku uporabljamo enega od temeljnih konceptov metodologije računov nacionalnih transferjev (angl. *National Transfer Accounts* – NTA), to je koncept presežka življenjskega cikla (angl. *life cycle surplus* – LCS). Presežek življenjskega cikla predstavlja pozitivno razliko med dohodkom iz dela ter (javno in zasebno) potrošnjo, običajno v času aktivne delovne dobe. Starostni profili dohodka iz dela in potrošnje za države EU so pridobljeni iz podatkovne baze projekta AGENTA (Istenič et al., 2017) in predstavljajo starostno specifična povprečja, ocenjena na podlagi anketnih in administrativnih podatkov. Starostna profila dohodka iz dela in potrošnje sta sestavljena iz številnih podkategorij. Dohodek iz dela vključuje dohodek zaposlenih in dohodek samozaposlenih. Potrošnja vključuje javno in zasebno potrošnjo, obe pa se nadalje delita na potrošnjo za izobraževanje, potrošnjo za zdravstvo in ostalo javno oziroma zasebno potrošnjo. Za ocenjevanje starostnih profilov

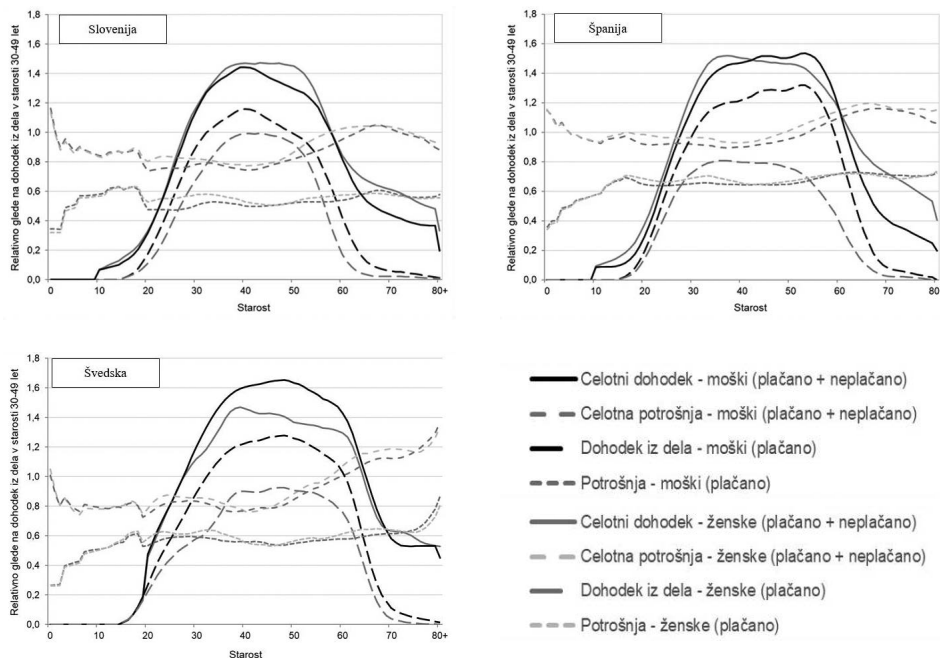
dohodka iz dela so uporabljeni mikropodatki “Statistike EU o dohodkih in življenjskih pogojih” (angl. *EU Statistics on Income and Living Conditions* – EU-SILC), za ocenjevanje starostnih profilov zasebne potrošnje pa “Anketa o porabi gospodinjstev” (angl. *Household Budget Survey* – HBS). Rezultati NTA so izračunani za leto 2010, torej gre za presečne podatke. Starostni profili so prilagojeni tako, da se po množenju s številom prebivalstva po starosti produkti ujemajo z agregatnimi vrednostmi iz sistema nacionalnih računov (angl. *System of National Accounts* – SNA). NTA po spolu so ocenjeni podobno kot običajni NTA. Kadar so starostni profili izračunani na podlagi anketnih podatkov, je edina razlika, da moramo poleg povprečij po starostnih skupinah izračunati tudi povprečja po spolu. Starostni profili so prilagojeni tako, da se zagotovi skladnost z makroekonomskimi agregati in tudi s starostnimi profili običajnih NTA. Metodologija NTA je podrobno predstavljena v priročniku Združenih narodov (UN, 2013) ter priročniku Evropskih NTA (Istenič, et al., 2017).

Tržni pristop k ocenjevanju ekonomskega življenjskega cikla je nedvomno pomemben in zagotavlja odgovore na številna pomembna vprašanja, povezana z ekonomsko odvisnostjo različnih starostnih skupin, vendar pa SNA in posledično tudi NTA ne vključujeta vrednosti neplačanega gospodinjskega dela. Tako daje tržni pristop zavajajočo sliko o proizvodnji in ostalih prispevkih obeh spolov v gospodinjstvo. V članku tako odpravimo spolno pristranskost običajnih NTA in jih združimo z “računi nacionalnih transferjev časa” (angl. *National Time Transfer Accounts* – NTTA). Rezultati NTTA so izračunani na podlagi ankete o porabi časa, ki nam omogoča določiti čas, namenjen za proizvodnjo gospodinjskih aktivnosti po starosti in spolu (Donehower, 2014). Rezultati NTTA so prav tako pridobljeni iz podatkovne baze projekta AGENTA (Vargha et al., 2016), vendar pa so pridobljeni podatki o neplačanem delu ter potrošnji iz naslova neplačanega dela v denarnih enotah dostopni zgolj za leto 2002. Za primerljivost z rezultati NTA iz leta 2010 je čas, porabljen za neplačano delo, pretvorjen v denarne enote z uporabo povprečnih plač elementarnih poklicev v posamezni državi v letu 2010 (Eurostat, 2017). V članku so predstavljeni rezultati za 14 držav EU z razpoložljivimi podatki NTA in NTTA.

2 REZULTATI

Slika 1 prikazuje dohodek in potrošnjo po starosti in spolu za Slovenijo ter za dve izbrani državi z razvidnimi razlikami v institucionalnih značilnostih severnih in južnih držav EU, to sta Španija in Švedska. Na sliki ločeno prikazujemo tržne vrednosti dohodka iz dela in potrošnje ter dohodek in potrošnjo kot vsoto tržnih vrednosti in denarno ovrednotene vrednosti neplačanega dela. Rezultati so prikazani za povprečnega posameznika določene starosti in so za primerljivost med državami izraženi relativno glede na dohodek v starosti od 30 do 49 let, kot je to v analizi NTA običajno.

Slika 1: Dohodek in potrošnja moških in žensk; Slovenija, Španija in Švedska; 2010

Vir: Istenič et al., 2017; Vargha et al., 2016; Eurostat, 2017; lastni izračuni.

V vseh treh državah je dohodek iz dela žensk nižji od dohodka moških. To je predvsem posledica nižje stopnje zaposlenosti žensk ter še vedno prisotne razlike v plačah med polno zaposlenimi moškimi in ženskami. Razlika v dohodku iz dela med obema spoloma je najnižja v Sloveniji, kar je verjetno posledica egalitarnega sistema iz časa socializma. Enakost med spoloma se tradicionalno spodbuja tudi na Švedskem, zato je razlika v dohodku iz dela na Švedskem manjša kot v Španiji. Če je razlika med spoloma v dohodku iz dela razvidna, pa je razlika v potrošnji manj očitna. Razlika med spoloma v presežku življenjskega cikla je tako pretežno rezultat razlik v dohodku med spoloma. Po vključitvi denarno ovrednotenih vrednosti neplačanega gospodinjskega dela se razlike med spoloma v dohodku oziroma proizvodnji zmanjšajo v vseh državah, a je velikost sprememb med državami različna. Medtem ko na Švedskem razlike v dohodku ostajajo očitne tudi po vključitvi neplačanega dela, se razlike med spoloma v Španiji praktično izničijo. Na drugi strani po vključitvi denarno ovrednotene vrednosti neplačanega dela ženske v Sloveniji proizvedejo celo več kot moški. V Sloveniji je tako nižji dohodek iz dela žensk več kot izravnani z njihovo višjo proizvodnjo v obliki neplačanega dela, kar pomeni, da se razlike med spoloma v presežku življenjskega cikla praktično izničijo.

V tabeli 1 prikazujemo agregatni presežek življenjskega cikla moških in žensk v vseh 14 analiziranih državah EU. Agregatni presežek življenjskega cikla je produkt standardnega evropskega prebivalstva (Eurostat, 2013) s presežkom življenjskega cikla posameznika v tistih starostnih obdobjih, ko njegov dohodek iz dela presega potrošnjo. Za primerljivost med državami je agregatni presežek izražen kot odstotek celotnega dohodka iz dela v državi. Rezultati so najprej prikazani brez denarne vrednosti neplačanega dela in nato še z njo.

Presežek življenjskega cikla moških se giblje med 8,3 % dohodka iz dela v Litvi in 30,3 % dohodka iz dela v Nemčiji. Presežek življenjskega cikla žensk je v vseh državah nižji od presežka moških in se giblje med 0,6 % dohodka iz dela v Italiji in 14,3 % v Sloveniji. Višina razlike v presežku življenjskega cikla med obema spoloma pa je v državah zelo različna. Prispevek žensk glede na moške znaša med 2,5 % in 2,9 % v Italiji in Veliki Britaniji ter od 49,1% do 62,0 % v Litvi in Sloveniji. Ob vključitvi neplačanega dela se razlika v presežku življenjskega cikla med spoloma zmanjša v vseh državah. Razlika med spoloma ostaja visoka v Veliki Britaniji (37 %), medtem ko se prispevek žensk glede na moške v Italiji zviša kar na 86,1 %. Litva in Slovenija tudi po vključitvi neplačanega dela ostajata na vrhu lestvice prispevka žensk glede na moške in predstavljata državi, kjer je celotni presežek življenjskega cikla žensk celo višji od celotnega presežka moških.

Tabela 1: *Presežek življenjskega cikla moških in žensk, države EU, 2010*

Država	Presežek življenjskega cikla kot % dohodka iz dela			Celotni presežek življenjskega cikla kot % dohodka iz dela		
	Moški	Ženske	Prispevek žensk glede na moške	Moški	Ženske	Prispevek žensk glede na moške
Belgija	28,1	7,7	27,4	29,1	19,0	65,2
Bolgarija	15,1	1,7	11,6	14,1	9,8	69,4
Estonija	23,5	5,4	22,8	23,6	13,3	56,3
Finska	20,3	7,9	39,0	21,9	18,8	85,6
Francija	26,3	6,4	24,2	26,7	17,5	65,5
Italija	24,6	0,6	2,5	20,6	17,7	86,1
Litva	8,3	4,1	49,1	8,0	10,3	128,8
Latvija	16,3	3,9	24,0	14,9	10,1	68,0
Nemčija	30,3	2,2	7,3	31,4	12,6	40,1
Poljska	23,8	3,0	12,5	24,7	14,9	60,5
Slovenija	23,1	14,3	62,0	23,3	24,4	104,7
Španija	23,8	3,6	14,9	20,8	18,7	89,7
Švedska	25,5	10,3	40,5	29,2	20,2	69,2
Velika Britanija	27,4	0,8	2,9	28,3	10,5	37,0

Vir: Istenič et al., 2017; Vargha et al., 2016; Eurostat, 2013, 2017; lastni izračuni.

3 SKLEP IN DISKUSIJA

Kot eden od možnih ukrepov za zagotavljanje vzdržnosti javnofinančnega sistema se navaja tudi zvišana udeležba žensk na trgu dela. V članku s pomočjo koncepta presežka življenjskega cikla, ki predstavlja razliko med posameznikovim dohodkom in potrošnjo, analiziramo zmožnost moških in žensk za financiranje odvisnega prebivalstva. Medtem ko moški na trgu dela v povprečju zaslužijo več kot ženske, pa ženske ustvarijo več kot moški v obliki neplačanega gospodinjanskega dela. Zvišanje udeležbe žensk na trgu dela je tako lahko učinkovit ukrep za zagotavljanje vzdržnosti javnofinančnega sistema zgolj v državah, kjer je prispevek žensk glede na moške nizek tudi po vključitvi neplačanega dela. To velja na primer za Nemčijo, Veliko Britanijo, Estonijo in Poljsko. Na drugi strani pa je tak ukrep problematičen v državah, kjer je celoten prispevek žensk glede na moške visok, kar velja predvsem za Litvo in Slovenijo ter tudi za Finsko, Italijo in Španijo. V teh državah je breme žensk veliko in bi več dela na trgu verjetno pomenilo manj časa, namenjenega neplačanemu gospodinjanskemu delu. Ker je vzorce delitve dela med moškimi in ženskami na kratek rok težko spreminjati, bi tak ukrep verjetno močno znižal blaginjo prebivalstva teh držav.

ZAHVALA

Analiza je nastala v okviru projekta AGENTA, ki ga podpira Sedmi okvirni program Evropske skupnosti za raziskave, tehnološki razvoj in predstavitevne dejavnosti po pogodbi 613247. Hkrati je članek rezultat dela na raziskovalnem projektu COST Action IS1409, ki ga podpira COST (European Cooperation in Science and Technology, sl. Evropsko sodelovanje na področju znanosti in tehnologije).

LITERATURA IN VIRI

Donehower, G. (2014). Incorporating gender and time use into NTA: National Time Transfer Accounts methodology (verzija 4, maj 2014). *Interno gradivo projekta NTA*.

Eurostat. (2013). *Revision of the European Standard Population: Report of Eurostat's task force*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurostat. (2016). *EUROPOP2013 - Population projections at national level*. Najdeno 23. julija 2016 na spletnem naslovu http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_13npms&lang=en.

Eurostat. (2017). *Structure of earnings survey: hourly earnings*. Najdeno 10. februarja 2017 na spletnem naslovu http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=earn_ses_hourly.

Eurostat (2019). Employment rate by sex, age group 20-64. Najdeno 14. februarja 2019 na spletnem naslovu https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=t2020_10&language=en.

Hammer, B., Prskawetz, A. & Freund, I. (2015). Production activities and economic dependency by age and gender in Europe: A cross-country comparison. *The Journal of the Economics of Ageing*, 5, 86-97.

Istenič, T., Hammer, B., Šeme, A., Lotrič Dolinar, A. & Sambt, J. (2017). *The European NTA Manual*. Najdeno 16. januarja 2018 na spletnem naslovu http://dataexplorer.wittgensteincentre.org/shiny/nta/AGENTA_European_NTA_Manual.pdf.

Lee, R. & Mason, A. (2011). *Population aging and the generational economy: a global perspective*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar.

Loichinger, E., Hammer, B., Prskawetz, A., Freiberger, M. & Sambt, J. (2017). Quantifying economic dependency. *European Journal of Population*, 33(3), 351-380.

Sambt, J., Istenič, T. & Hammer, B. (2017). The European National Transfer Account: data and application. V: *AGENTA, Ageing Europe: an application of National Transfer Account for explaining and projecting trends in public finances* (str. 2-9). Vienna: Vienna Institute of Demography.

Šeme, A. & Sambt, J. (2016). Tokovi storitev neplačanega dela med generacijami in spoloma: primerjava Italije, Nizozemske in Velike Britanije. *Economic and Business Review*, 18, 23-48.

UN. (2013). *National Transfer Accounts Manual: Measuring and Analysing the Generational Economy*. New York: UN.

Vargha, L., Šeme, A., Gál, R. I., Hammer, B. & Sambt, J. (2016). *Manual of the NTTA methodology and guidelines to the AGENTA NTTA data explorer. AGENTA project report*. Najdeno 15. septembra 2016 na spletnem naslovu <http://www.agenta-project.eu/Jacomo/upload/publications/d-2.3-submitted.pdf>.